

FILOZOFIJA

Predmetni izpitni katalog za splošno maturo ◀

Predmetni izpitni katalog se uporablja od spomladanskega izpitnega roka **2024**, dokler ni določen novi. Veljavnost kataloga za leto, v katerem bo kandidat opravljal maturo, je navedena v Maturitetnem izpitnem katalogu za splošno maturo za tisto leto.

ric

Državni izpitni center

PREDMETNI IZPITNI KATALOG ZA SPLOŠNO MATURO – FILOZOFIJA
Državna predmetna komisija za filozofijo za splošno matura

Katalog so pripravili:

Andrej Adam
Mišo Dačić
dr. Tomaž Grušovnik
Alenka Hladnik
dr. Anton Jamnik
Uroš Lubej
Nina Miri Zalar
mag. Matevž Rudl
dr. Marjan Šimenc
Marko Štampihar

Recenzenta:

dr. Boris Vezjak
Sofija Baškarad

Jezikovni pregled:

Bernarda Krafogel

Katalog je določil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje na 221. seji 16. junija 2022 in se uporablja od spomladanskega izpitnega roka 2024, dokler ni določen novi katalog. Veljavnost kataloga za leto, v katerem bo kandidat opravil matura, je navedena v Maturitetnem izpitnem katalogu za splošno matura za tisto leto.

© Državni izpitni center, 2022
Vse pravice pridržane.

Izdal in založil:

Državni izpitni center

Predstavniki:

dr. Darko Zupanc

Uredile:

Špela Majnik
dr. Andrejka Slavec Gornik
Joži Trkov

Oblikovanje in prelom:

Jana Lavtar

Ljubljana 2022

ISSN 2385-8494

KAZALO

1	UVOD.....	5
2	IZPITNI CILJI	6
3	ZGRADBA IN OCENJEVANJE IZPITA	7
3.1	Shema izpita.....	7
3.2	Tipi nalog in ocenjevanje.....	7
3.3	Merila ocenjevanja izpita in posameznih delov.....	8
4	IZPITNE VSEBINE IN CILJI	14
4.1	Filozofska besedila.....	14
4.2	Teme	15
5	PRIMERI NALOG ZA PISNI IZPIT	19
5.1	Komentar besedila	19
5.2	Esej	20
6	SEMINARSKA NALOGA	21
6.1	Izbor teme in opredelitev problema.....	21
6.2	Koraki pri izdelavi	21
6.3	Obseg in oblika	22
6.4	Sestavine.....	22
6.5	Navedba literature.....	23
6.6	Učiteljeva pomoč	24
7	KANDIDATI S POSEBNIMI POTREBAMI	25
8	LITERATURA.....	26

1 UVOD

Filozofija, izbirni predmet splošne mature, je sestavljena iz treh samostojnih in smiselno povezanih delov. Prvi del je namenjen poglobljenemu študiju izvirnega filozofskega besedila, drugi spoznavanju klasične filozofske teme, tretji pa samostojni izdelavi seminarske naloge.

Predmetni izpitni katalog za splošno maturo Filozofija (v nadaljnjem besedilu katalog) temelji na zunanjem preverjanju znanja in učiteljevi avtonomiji. Zato omogoča veliko izbirnost: učitelj izmed navedenih besedil in tem samostojno izbere besedilo in temo, ki ju bo obravnaval. Sam odloča tudi, katere filozofe in filozofska dela bo uporabil, da bi temo čim bolj približal kandidatom¹. Vnaprej je torej začrtan le okvir izbire, ki je potreben zaradi zunanjega preverjanja znanja, in določene so ravni premisleka, ki jih morajo kandidati doseči. Te izhajajo iz prepričanja, da je odlika filozofije razvijanje sposobnosti za samostojen razmislek o filozofskih problemih, ki ni mogoč brez dialoga s filozofsko tradicijo zastavljanja vprašanj in odgovorov nanje. Vendar danes, v obdobju soobstoja različnih filozofskih tradicij, ni mogoče predpisovati, katera je prava. Postavijo pa se lahko cilji, do katerih mora pripeljati kandidate ukvarjanje s filozofijo.

Katalog je tako odprt za različne pristope in omogoča celo paleto individualnih programov, vnaprej navedeni izpitni cilji in enotna merila ocenjevanja pa zagotavljajo medsebojno primerljivost dosežene izobrazbe. Katalog temelji na veljavnem učnem načrtu *Filozofija*² ter na sklepih Državne komisije za splošno maturo o strukturi izpitov in predmetnih izpitnih katalogov, opredeljenih v veljavnem *Maturitetnem izpitnem katalogu za splošno maturo*.

¹ V predmetnem izpitnem katalogu uporabljeni samostalniki moškega spola, ki se pomensko in smiselno vežejo na splošna, skupna poimenovanja (npr. kandidat, ocenjevalec), veljajo tako za osebe ženskega kot moškega spola.

² Učni načrt. Filozofija [Elektronski vir]: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: obvezni, izbirni predmet, matura (70, 105, 210 ur) / predmetna komisija Mišo Dačić ... [et al.]. – Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, 2008.

2 IZPITNI CILJI

Z izbiro filozofije kot izbirnega predmeta splošne mature kandidati:

- odkrivajo in raziskujejo filozofska vprašanja;
- filozofsko preučujejo pojme;
- povezujejo raziskovanje pojmov in problemov z osebnim izkustvom, ustreznimi avtorji in besedili;
- oblikujejo in predstavljajo razumske utemeljitve;
- uporabljajo jezik jasno, konsistentno in ustrezno obravnavanim vprašanjem;
- vzpostavljajo dialog med osebno izkušnjo in različnimi filozofskimi tradicijami.

Filozofija pri kandidatih:

- usmerja v samostojno, ustvarjalno mišljenje in presojanje;
- spodbuja razmislek o njih samih in svetu, družbi in naravi;
- spodbuja kritično refleksijo vsakdanjega izkustva, vednosti, vrednot in delovanja;
- omogoča razumeti pomen različnih disciplinarnih usmeritev v filozofiji in vlogo posameznih filozofskih šol;
- prispeva k razvijanju jezikovnega izražanja;
- vodi k strpnemu dialogu na podlagi razumskih utemeljitev in argumentov;
- omogoča razumeti, kako so temeljni filozofski pojmi osnova humanistike, družboslovja, naravoslovja, religije in umetnosti;
- pomaga pri usmerjanju v življenju in osmišljanju življenja;
- spodbuja zanimanje in veselje za teoretsko delo;
- razvija zmožnost samostojnega in kritičnega mišljenja in presojanja;
- razvija zmožnost za razumevanje in ocenjevanje drugačnih nazorov in pogledov;
- omogoča prepoznavanje predsodkov in njihovo kritiko;
- razvija strpnost, sooblikuje etično držo v znamenju humanosti, miru, pravičnosti in upoštevanja sočloveka (drugega).

Pri izpitu splošne mature iz filozofije se od kandidata pričakuje, da sistematično in razumljivo:

- filozofsko predstavi, interpretira in ovrednoti predpisano filozofsko besedilo;
- razvije filozofski argument na podlagi lastnega izkustva ter poznavanja in razumevanja filozofskih pojmov in vprašanj;
- samostojno razišče filozofski problem s študijem različnih virov.

3 ZGRADBA IN OCENJEVANJE IZPITA

Izpit splošne mature iz filozofije je sestavljen iz pisnega dela in seminarske naloge. Pisni izpit je sestavljen iz dveh izpitnih pol.

3.1 Shema izpita

► Pisni izpit – zunanji del izpita

Izpitna pola	Naslov	Trajanje	Delež pri oceni	Ocenjevanje	Pripomočki
1	Komentar besedila	90 minut	35 %	zunanje	nalivno pero ali kemični svinčnik
2	Esej	120 minut	45 %		
Skupaj		210 minut	80 %		

Po zaključku pisanja Izpitne pole 1, tj. pred začetkom pisanja Izpitne pole 2, je 30-minutni odmor.

► Seminarska naloga – notranji del izpita

	Delež pri oceni	Ocenjevanje	Obseg
Seminarska naloga	20 %	notranje	2800–3500 besed
Skupaj	20 %		

3.2 Tipi nalog in ocenjevanje

► Pisni izpit

Izpitna pola	Tip naloge	Število nalog	Ocenjevanje
1	Naloga odprtega tipa – komentar besedila	4 (oziroma več) Kandidat izbere in rešuje 1 nalogo.	vsaka naloga 22 točk
2	Naloga odprtega tipa – esej	15 (oziroma več) Kandidat izbere in rešuje 1 nalogo.	vsaka naloga 22 točk

► Seminarska naloga

Tip naloge	Ocenjevanje
Esej (ali dialog)	22 točk

3.3 Merila ocenjevanja izpita in posameznih delov

3.3.1 Deleži taksonomskih stopenj

Vsi trije deli izpita splošne mature iz filozofije merijo predvsem na najvišjo raven spoznavnih ciljev, se pravi na analizo, sintezo in vrednotenje. Ta raven pa pri esejičnih vprašanjih seveda vključuje tudi znanje, razumevanje in uporabo, zato pri celostnem ocenjevanju ni mogoče natančno določiti deležev taksonomskih stopenj. Pri ocenjevanju se preverja poznavanje, razumevanje, sposobnosti za problematizacijo, konceptualizacijo in argumentacijo, ki se vse gibljejo na ravni abstraktnega mišljenja in jih ni mogoče smiselno členiti, sledeč logiki stopnjevanja od pomnjenja in razumevanja do vrednotenja. Opisno pa so razlike v kvaliteti odgovorov celovito prikazane v ocenjevalnih shemah.

3.3.2 Merila ocenjevanja posameznih delov izpita

PISNI IZPIT

► Ocenjevanje komentarja besedila (Izpitna pola 1) in eseja (Izpitna pola 2)

Merila ocenjevanja eseja in komentarja besedila

Pisni izpit od kandidata zahteva, da rešuje izbrani filozofski problem. Ocena se oblikuje na podlagi teh elementov:

A) Poznavanje in razumevanje problema oziroma vprašanja

- Ali ima kandidat relevantno filozofsko vednost?
- Ali problem razume?

B) Obravnava problema

- Ali je navedena vednost natančna?
- Ali kandidat svoje trditve utemelji?
- Ali razvije predpostavke in posledice trditve?
- Ali problem in postavljene trditve ponazori s primeri?
- Ali obravnava več pogledov na vprašanje?
- Ali uporablja relevantne pojme?
- Ali ključne pojme analizira?
- Ali razvije svoj pogled na vprašanja?

C) Struktura odgovora

- Ali je odgovor notranje razčlenjen in pregleden?
- Ali je koherenten?
- Ali so izpeljave jasne in relevantne?

► Opisi ocen za komentar besedila in esej

Ocena odlično

Kandidat v nalogi pokaže, da:

- zelo dobro razume problem, zastavljen v naslovu; natanko razmišlja o njem, tako da ga predstavi, razčleni in išče možne rešitve;
- struktura naloge je izpeljana iz problema, izpeljavi je lahko slediti; temeljni poudarki so podkrepljeni z argumenti iz ustreznega splošnega poznavanja filozofije; izpeljava temelji na ustrezni pojmovni mreži – pojmi so uporabljeni jasno in nedvoumno;

- nerelevantnosti, šibkosti v sestavi eseja, manjši preskoki v izpeljavi so morda še zaznavni, vendar so obrobni;
- osnovna značilnost naloge je širina pogleda, s katerim se avtor loteva problema, sposobnost videti stvari tudi z očmi drugega in odgovoriti na najočitnejše ugovore ter pokazati nekatere nadaljnje posledice zagovarjanih stališč in možne povezave z drugimi področji;
- upoštevati je treba, da ne gre za idealno kombinacijo naštetih lastnosti, temveč da je navzoč večji del teh kvalitete. Ocenjevanje mora namreč upoštevati mladost kandidata, ki šele vstopa v filozofijo.

Ocena zadostno

Kandidat v nalogi pokaže, da:

- problem vsaj deloma razume, vendar je njegovo razumevanje omejeno po širini in globini; vprašanje vzame preprosto kot dano, tj. ga ne analizira, prav tako ne vidi njegovih predpostavk in posledic;
- o problemu poskuša razmišljati, vendar je njegovemu razmisleku pogosto težko slediti zaradi preskokov v izpeljavi in nejasnih mest; razvidna je zgradba eseja, vendar je uvod premalo razdelan, morda samo nakazan, in sklep le deloma utemeljen v predhodni izpeljavi ali sploh ne; kandidatov pregled nad celoto eseja je pomanjkljiv;
- problem poskuša predstaviti, vendar pogosto brez razumevanja obnavlja ali parafrazira v učbenikih obravnavane teme oziroma prebrano besedilo; trditve so le redko razložene; ponazoritve s primeri so prav tako redke ali jih sploh ni; značilne so nerelevantnosti;
- nekaj osnovnih pojmov kandidat uporabi, vendar jih vzame za samoumevne; pojmovni aparat je skromen;
- vsebinsko je naloga skromna, poznavanje filozofskega problema omejeno, vsebine, ki jih navaja (o tezah, ki so jih zagovarjali drugi filozofi, o njihovi rabi pojmov, ...), so le nakazane in se nanašajo na najbolj splošno znana dejstva in včasih niti niso točne.

► Ocenjevalna shema za komentar besedila

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu komentarjev, vendar je treba upoštevati, da posamezni komentarji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v odgovoru kot celoti.

0–10	Odgovor ne zadošča.
0	Popolnoma nerelevanten odgovor, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje. Očitno je, da kandidat dela ne pozna.
1–4	Odgovor je nerelevanten, toda v njem je kljub temu najti kakšen element razumevanja, ki je lahko posledica parafraze besedila ali poskusa odgovoriti na vprašanja. Očitno je, da kandidat dela ne pozna oziroma pozna le nekaj naključnih fragmentov.
5–7	Odgovor je kratek in fragmentaren, vendar vsebuje elemente, ki so povezani z obravnavanim besedilom. Največkrat gre za delce vednosti oziroma splošno obnavljanje celote dela in brez povezave z vprašanji iz navodil.
8–10	Komentar deloma že ima zaokroženo zgradbo, vendar v odgovoru prevladuje fragmentarnost; razvitih je nekaj ustreznih poudarkov, vendar je poznavanje dela zelo šibko, brez jasne navezave na vprašanja iz navodil, običajno je najti še veliko nerelevantnosti.
Poznavanje dela ima resne pomanjkljivosti.
11–13	Zadostno: odgovor je že esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost). Probleme, ki jih odpira odlomek, kandidat razume omejeno in površno, lahko tudi napačno. Kandidat le deloma ali tudi ne odgovori na vprašanja iz navodil, vendar se odgovor že nanaša na dani odlomek, lahko kot preprost opis filozofskega problema, lahko posredno kot obnova celotnega dela, najti pa je še precej nerelevantnosti. Kandidat uporabi nekaj ustreznih pojmov, vendar

brez analize. Če kandidat poskuša z argumentacijo, je ta pomanjkljiva.

Kandidat delo pomanjkljivo razume na najosnovnejši ravni.

- 14–16 Dobro, a omejeno: odgovor ima dobro strukturo in je brez večjih preskokov v izpeljavi. Kandidat odgovori na dana podvprašanja, morda ne na vsa enako izčrpno in relevantno. Poznavanje dela je brez večjih pomanjkljivosti in na osnovni ravni kandidat delo večinoma razume. Toda opisi in razlage so še slabo razviti; kandidat sicer poskuša analizirati nekatere pojme, morda vzpostavi nekaj povezav med njimi, vendar analizo pogosto nadomešča opis in povzemanje ali parafraziranje trditev iz komentiranega besedila.
Kandidat delo pozna in vsebinsko odgovori na vprašanja.
- 17–19 Prav dobro, a z manjšimi pomanjkljivostmi: odgovor ima dobro strukturo, napake v izpeljavi so možne, a ne prevladujejo. Kandidat obširno odgovori na dana podvprašanja, iz česar je razvidno, da delo dobro pozna in razume; razlaga in argumentacija sta jasni in razumljivi, temeljni pojmi so opredeljeni. Še vedno je mogoče najti kako nerelevantnost in neutemeljeno trditev, še so mogoče nejasnosti, vendar pa so na tej ravni to bolj obrobne pomanjkljivosti.
Kandidat delo dobro pozna ter v odgovorih dobro razloži in razčleni temeljne probleme odlomka in dela.
- 20–22 V glavnem odlično: naloga ima dobro strukturo, jasno in koherentno izpeljavo, skozi katero kandidat skladno in vsebinsko izčrpno odgovori na vsa dana podvprašanja. Značilni sta analiza pojmov in razvita pojmovna mreža. Kandidat ima zelo dober pregled nad celotnim delom in ga komentira s pojmovnim aparatom iz besedila. Lahko tudi vstopi v dialog z avtorjem dela ter razvije in utemelji svoja stališča. Avtorja morda tudi obravnava širše z vidika filozofske tradicije. Seveda je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.
Kandidat delo zelo dobro razume, temeljito odgovori na vsa podvprašanja in ponekod celo vstopi v dialog z avtorjem.

► Ocenjevalna shema za esej

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu esejev, vendar je treba upoštevati, da posamezni eseji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v eseju kot celoti.

- 0–10 Odgovor ne zadošča.
- 0 Popolnoma nerelevanten odgovor, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje.
- 1–4 Odgovor je le skiciran, ne daje pomembnejših elementov, ki jih zahteva vprašanje, je fragmentaren in večinoma nerelevanten. Gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za povezano besedilo. Poznavanja filozofskih vsebin, povezanih s problemom iz naslova, ni.
- 5–7 Odgovor je fragmentaren, vendar daljši, morda deloma zaokrožen, kandidat ne pozna filozofske problematike izbranega naslova, zato odgovarja s pomočjo zdravega razuma in splošne razgledanosti.
- 8–10 Odgovor je fragmentaren, če pa ima zaokroženo zgradbo, je polna miselnih preskokov. Poznavanje in razumevanje danega problema je zelo omejeno, običajno skrčeno na nekaj nerazvitih, zgolj navrženih relevantnih poudarkov, ki so obrobni in kombinirani s splošno razgledanostjo kandidata. Kandidat skorajda ne uporablja ustrezne filozofske terminologije. Njegove trditve so pogosto tudi nenatančne in napačne.
Za odgovor je tipično obnavljanje drobcov najbolj elementarne snovi ter ponavljanje enega in istega.
- 11–13 Zadostno: gre za daljše in razmeroma celovito besedilo (meja ni trdna, a odgovori z manj kakor 600 besedami so večinoma prekratki za zadovoljivo obravnavo problema). Odgovor je esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost), vendar sta uvod in/ali zaključek slabo razdelana, prisotni so tudi preskoki v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume zelo poenostavljeno. Nerelevantnosti so še očitne, toda odgovor se že nanaša na vprašanje. Kandidat uporabi nekaj relevantnih pojmov, vendar jih ne analizira. Naloga je večinoma opisna, če pa kandidat argumentira, je argumentacija skromna, površna in pogosto nejasna; naloga kaže zgolj najbolj osnovno seznanjenost s filozofsko problematiko in omejeno razumevanje,

uporabljena terminologija in jezik le delno ustrežata filozofski obravnavi problemov. Odgovor kot celota se opira na obnavljanje najbolj splošno znanih dejstev in argumentov, večkrat pa je najti tudi napačne trditve.

Zato je odgovor le zelo poenostavljena predstavitev in rešitev problema. Se pa kandidat večinoma že giblje na najosnovnejši ravni razumevanja in razlage problema.

- 14–16 Dobro, a omejeno: odgovor ima najmanj 600 besed, njegova zgradba je dobra; uvod razloži ali vsaj nakaže problem, sklep se nanaša na problem, lahko je tudi izpeljan iz naloge. Razčlenjenost na odstavke je ustrezna, a lahko so prisotni preskoki v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja naslov, kandidat razume, kar mu omogoči pregled nad celoto odgovora. Uporablja osnovno in za problem večinoma relevantno filozofsko terminologijo. Vendar so pojmi največkrat uporabljeni kot samoumevni, njihova analiza je obrobna, prav tako povezanost z drugimi relevantnimi pojmi. Kandidat opis in razlago poskuša dopolniti z argumenti, vendar gre največkrat za obnovo le delno razumljenih argumentov. Kandidat pa se že zaveda, da je argumentacija pomemben del odgovora, zato predstavi več pogledov na problem.
- Esej izraža dobro seznanjenost z ustrežno filozofsko problematiko, kar se kaže v dovolj obširni predstavitvi posameznih pogledov, vendar jasno razumevanje danega problema, argumentacija in analiza relevantnih pojmov še nista v ospredju.**
- 17–19 Prav dobro, a opazne pomanjkljivosti: esejistična zgradba je dobra. Uvod razloži problem, sklep je praviloma izpeljan iz jedra, odstavki so smiselno zaokrožene celote, preskoki v izpeljavi so redki. Problem iz naslova kandidat dobro razume. Uporabljeni pojmi so skoraj zmeraj relevantni in zadoščajo za smiselno obravnavo problema, kandidat se zaveda nujnosti analize pojmov in argumentacije. Nasploh v eseju oboje prevladuje pred povzemanjem stališč. Argumentacija je večinoma dobra in je posledica samostojnega premisleka. Vendar so lahko nekateri argumenti še pomanjkljivi, nasprotna stališča in protiargumenti pa ponekod niso primerno ali pa sploh niso predstavljeni, nekateri temeljni pojmi so lahko predstavljeni kot samoumevni. Terminologija in jezikovno izražanje sta primerna.
- Iz odgovora je razvidna zelo dobra seznanjenost s filozofskimi problemi, tudi njihovo dobro razumevanje, čeprav je še mogoče zaslediti pomanjkljivosti v znanju, razumevanju in argumentaciji. Kandidat se že pretežno giblje na abstraktni ravni razmisleka in abstraktno večkrat povezuje s konkretnim.**
- 20–22 Zvečine odlično: poglobljen in argumentiran odgovor na vprašanje z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno linijo argumentacije, ki upošteva tudi protiargumente. Uvod in zaključek sta jasna in jedrnata, z dobro formuliranim problemom oziroma njegovo rešitvijo. Izpeljave in utemeljitve so skladne in povsem jasne, odlomki so zaokrožene celote in so med seboj zelo dobro povezani. V naslovu zastavljeni problem kandidat poglobljeno razume, kar izrazi s poglobljeno analizo pojmov, bogato pojmovno mrežo, lahko pa se že zaveda meja svoje argumentacije (vendar to ni nujno). Včasih stopa v filozofski dialog z zagovorniki drugačnih stališč in kaže tudi osebni odnos do filozofskih problemov, kar je že plod samostojnega razmisleka. Esej kaže zelo dobro splošno seznanjenost s filozofskimi problemi in njihovo zelo dobro razumevanje. Terminologija in jezikovno izražanje sta bogata in ustrezna.
- Kandidat se že zanesljivo giblje na abstraktni ravni razmisleka in pogosto povezuje abstraktno s konkretnim. Esej še lahko ima kakšno pomanjkljivost, toda pri ocenjevanju je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.**

SEMINARSKA NALOGA

► Ocenjevanje seminarske naloge

Splošna navodila

Glavni poudarek ocene je na končnem izdelku, ki se postopno točkjuje od 0 do 22 po ocenjevalni shemi. Učitelj, ki kandidata poučuje in vodi (v nadaljnjem besedilu učitelj), lahko tako dobljeni oceni doda od 1 do v izjemnih primerih največ 3 točke (vendar je najvišje možno število točk 22), če se je kandidat posebno izkazal s/z:

- samostojnostjo (samostojnost ob učiteljevi pomoči),
- iniciativnostjo pri izbiri teme, iskanju in izbiri literature, prizadevnostjo pri izdelavi seminarske naloge,
- samostojnim uvidom in ustvarjalnimi rešitvami pri izdelavi seminarske naloge,
- velikim individualnim napredkom med začetkom in koncem dela pri seminarski nalogi.

Pri ocenjevanju naj učitelj upošteva, da je kandidat komajda vstopil v svet filozofskega razmišljanja, zato naj ne pričakuje ravni, kakršna se zahteva pri univerzitetnem študiju. Vendar pa naj učitelj ves čas poudarja, da primarni cilj naloge ni zbiranje vednosti, temveč refleksija.

Z izdelavo seminarske naloge se namreč kandidat pripravlja na končni izpit, si pridobiva izkušnje in zaupanje pri izražanju lastnih misli, konstruiranju filozofskih argumentov in oblikovanju ter utemeljevanju lastnih stališč in pogledov.

► Merila ocenjevanja

- Artikulacija problema: ali kandidat jasno predstavi problem; ali gre za poglobljen uvid v problem.
- Zgradba seminarske naloge: ali ji je lahko slediti – ali ima uvod, jedro in sklep, ali je smiselno razčlenjena v odstavke; ali so odstavki med seboj smiselno povezani; ali je jasno napisana.
- Pojmi: ali seminarska naloga vpeljuje relevantne filozofske pojme; ali problematizira njihovo samoumevnost; ali jih poveže v pojmovno mrežo; ali so ključni pojmi opredeljeni.
- Argumentacija: ali so teze in sklepi utemeljeni; ali upošteva protiarumente.
- Primeri: ali kandidat navaja primere, s katerimi ilustrira najprej sam problem, potem pa svoje izpeljave; ali primere analizira in razloži, kaj iz njih sledi.
- Ali vpelje več vidikov problema oziroma več pogledov nanj.
- Ali je iz naloge razvidno poznavanje ustrezne literature.
- Ali so upoštevane formalne zahteve: število besed, oblika seminarske naloge, citiranje, seznam literature.

► Ocenjevalna shema

0–10	Slaba seminarska naloga, ki ne formalno ne vsebinsko ni zadostna, napisana je, ker jo je pač treba napisati. Morda vsebuje kakšnega od zahtevanih elementov, a zgolj po naključju.
11–13	Seminarska naloga izpolnjuje minimalna zahtevana merila, vendar ima resne pomanjkljivosti. Formalne zahteve so večinoma upoštevane, a niso integralni del naloge. Tema je slabo opredeljena, besedilu je težko slediti, nerelevantnosti so pogoste. Je opisna, kandidatov pogled omejen, predznanje majhno, trditve včasih nenatančne ali celo dejstveno napačne. A razvidno je, da je naloga napisana na podlagi prebrane literature.

- 14–16 Seminararska naloga je dobra, korektno napisana, formalne zahteve so večinoma izpolnjene, je pretežno razumljiva in berljiva, ima uvod in sklep, večinoma je smiselno razčlenjena na odstavke. Gre pa največkrat bolj za obnovo, kandidatu manjkata uvid in filozofsko znanje, da bi začel o temi resneje razmišljati. Ni najti prave analize pojmov in argumentacije. Oboje kandidat poskuša doseči, a pogosto pri tem tudi ostane.
- 17–19 Seminararska naloga je formalno ustrezna, jasno stopa v svet filozofskega razmisleka, vendar ima še pomanjkljivosti. Je sicer zadosti temeljita in izčrpna pri obravnavi teme, razvidno je znatno predznanje in uporaba literature, kandidat že zastavlja vprašanja in išče odgovore ter izraža osebni odnos do obravnavanega problema, toda izpeljava je neenakomerna; včasih kandidatu uide iz rok, analiza pojmov ni vselej integralni del besedila, pojavljajo se tudi neutemeljene trditve in šibka argumentacija. Ne uspe mu vselej najti sorazmerja med dolžino besedila, ki ga posveti neki podtemi, in njeno pomembnostjo znotraj naloge – ta ni uravnotežena. Včasih se še zadovolji z opisi, ki niso zadosti analizirani.
- 20–22 Glavna značilnost seminararske naloge je, da kandidat natančno opredeli temo in jo potem v nepretrganem loku poskuša premisliti. Ton ji daje vprašujoč premislek, ki izraža poglobljen in osebni odnos do obravnavanega problema in ki temelji na poglobljeni analizi pojmov ter natančni, logično skladni in jasni argumentaciji. Večkrat kandidat išče povezave med pojmi, opozarja na druge povezave, na drugačne interpretacije in ugovore svojim izpeljavam. Vse to spremlja ustrezno predznanje in prebrana literatura, vendar količina niti ni tako pomembna. Pomembno je dobro in poglobljeno razumevanje in filozofsko skoraj v celoti ustrezna raven, na kateri si kandidat zastavlja vprašanja.

3.3.3 Končna ocena

Končna ocena izpita se določi na podlagi seštevka odstotnih točk vseh delov izpita (pisnega izpita in seminararske naloge). Državna komisija za splošno maturo na predlog Državne predmetne komisije za splošno maturo za filozofijo določi merila za pretvorbo odstotnih točk v ocene (1–5). Ta merila so v spomladanskem in jesenskem izpitnem roku enaka.

4 IZPITNE VSEBINE IN CILJI

Učni načrt predvideva, da učitelj izbere eno besedilo in eno temo. V tem smislu so vse vsebine v učnem načrtu izbirne. Katalog temu sledi, zato so v njem navedena vsa besedila in vse teme, med katerimi kandidati izbirajo; ustrezno temu so strukturirane tudi izpitne pole.

4.1 Filozofska besedila

Kandidat mora temeljito poznati eno filozofsko besedilo, t.j. vse navedene glavne probleme, v odgovoru pa mora s pomočjo podvprašanj razviti in premisliti filozofske probleme odlomka iz izbranega dela.

Platon: Država (pregledno v celoti, temeljito pa knjige V.–VII.)

Glavni problemi:

- a) Filozofi voditelji države
- b) Uresničitev idealne države (prevzem oblasti, vzgoja državljanov)
- c) Narava filozofije (predmet, metoda, cilj)
- č) Védenje in mnenje
- d) Dva svetova
- e) Ideja dobrega/Dobrega
- f) Interpretacija prispevkov o ladji, soncu, daljici in votlini
- g) Filozofija in druge znanosti

Aristoteles: Nikomahova etika (pregledno v celoti, temeljito pa knjige 1, 2, 3, 5, 6 in 10)

Glavni problemi:

- a) Delovanje, sreča in najvišje dobro/Dobro
- b) Tri temeljne oblike življenja
- c) Ali je dobro/Dobro ideja?
- č) Udejstvovanje duše v skladu z vrlino
- d) Členitev duše in človeškega delovanja
- e) Vrlina se nagiba k sredini kot svojemu smotru
- f) Hotena in nehotena dejanja
- g) Ali je uživanje najvišje dobro/Dobro?
- h) Nравstvene vrline
- i) Odločitev je preiščeno hotenje
- j) Pametnost
- k) Odnos vednosti in modrosti
- l) Pravičnost

René Descartes: Meditacije

Glavni problemi:

- a) Skepticizem in utemeljitev spoznanja
- b) Narava in doseg dvoma
- c) Metoda filozofije
- č) Možnost gotovega začetka
- d) Pojem (pojmi) substance ter odnos med duhom in telesom
- e) Most med resnicami notranjega sveta in zunanjim svetom (zavest in solipsizem)
- f) Pojem Boga in kako lahko upravičimo verovanje (dokazi za obstoj Boga)
- g) Narava in doseg svobodne volje
- h) Dokazovanje obstoja zunanjega sveta in narava materialne stvarnosti

Friedrich Nietzsche: H genealogiji morale

Glavni problemi:

- a) Izvor dobrega in zla
- b) Nihilizem
- c) Ressentiment
- č) Prevrednotenje vrednot in zmaga suženjske morale
- d) Dolg in krivda
- e) Slaba vest
- f) Umetniki, filozofi, svečeniki, navadni ljudje, znanstveniki, svobodni duhovi in volja do moči
- g) Asketski ideali
- h) Nadčlovek

4.2 Teme

Zadošča izbira ene teme, prepuščena je učitelju, priporočeno pa je, da izbiro opravi skupaj z dijaki. Samostojno se odloči, kako jo bo obdelal, s katerimi avtorji jo bo osvetlil in s katerimi besedili si bo pomagal. Od njega je tudi odvisno, katerim podtemam bo dal večji poudarek, obravnavati pa je treba vse.

Pri temi navedeni pojmi so najosnovnejša strokovna terminologija, ki bo uporabljena ob postavitvi vprašanj pri izpitu. Od kandidata se pričakuje, da bo znal problematizirati in uporabiti večino navedenih pojmov ter premisliti z njimi povezane probleme.

Ne glede na izbrano temo se od njega pričakuje tudi smiselna uporaba pojmov abstraktno/konkretno, analiza/sinteza, argument, forma/materija, imanentno/transcendentno, metafizika, metoda, pojem (koncept), relativno/absolutno, splošno/posamično, subjekt/objekt, subjektivno/objektivno.

► Vprašanje stvarnosti

Tema se ukvarja z naravo stvarnosti, pri čemer združuje tradicionalen ontološki premislek s sodobnejšimi eksistencialnimi (bivanjskimi) vprašanji.

Nekatera temeljna vprašanja so: Kakšna je temeljna narava stvarnosti? Ali je mogoče množstvo raznovrstnih pojavov speljati na enovit temelj ali ne? Ali se vse na svetu dogaja po zakonih nujnosti ali pa je prostor tudi za svobodo in naključje? Kakšen je odnos med duhovnim in materialnim? Kakšno je razmerje med jezikom in stvarnostjo? Ali je zavest le učinek možganov ali pa obstaja neodvisna duhovna substanca? Kdo sem? Ali imata svet in moje življenje smisel?

Vsebine:

- temelj stvarnosti,
- vprašanje metafizike,
- nujnost in svoboda,
- duhovno in materialno,
- človek in smisel,
- avtentično življenje.

Pojmi:

absurd, avtentičnost, bistvo, bit, bivajoče, determinizem/svobodna volja, dualizem/monizem, duh/telo, eksistenca, idealizem/materializem, jaz, jezikovni relativizem, možnost/dejanskost, nujnost/slučajnost, ontologija, počelo (arhe/arche), pojav (fenomen), pomen/referenca, postajanje (premena, sprememba), substanca (bitnost), tesnoba, videz/resničnost, vzročnost (vzrok/posledica).

► Vprašanje spoznanja

Tema se ukvarja z naravo in mejami spoznanja.

Nekatera temeljna vprašanja so: Ali sploh lahko kaj vemo? Kakšna je vloga dvoma v spoznanju? Ali je mnenje nujno neresnično in vednost vselej resnična? Na čem temelji naše spoznanje – na razumu, čutilih ali čem tretjem? Ali obstaja od jezika neodvisno spoznanje? Kaj je razum in v kakšnem odnosu je z izkustvom? Kakšne so podobnosti in razlike med znanostjo in filozofijo?

Vsebine:

- plodnost in meje skepticizma,
- mnenje in vednost,
- utemeljitev spoznanja,
- jezik kot pogoj in meja spoznanja,
- razum in njegove meje,
- znanost in filozofija.

Pojmi:

aksiom, analiza/sinteza, a priori/a posteriori, čustva, čuti/razum, dogmatizem, dokaz, dvom, empirično/racionalno, gnoseologija, gotovost, hipoteza, koherenca, korespondenca, mistično, modrost, občutek, očitnost (evidentnost), pojem, predsodek, resnica, solipsizem, transcendentalno, transcendentno, verifikacija/falzifikacija, zaznava (percepcija).

► Vprašanje morale

Tema združuje antični in novoveški pogled na etiko. V antičnem smislu je tema razmislek o dobrem življenju, novoveško pa razmislek o moralnosti našega ravnanja in o statusu moralnih načel.

Nekatera temeljna vprašanja so: Ali so moralna pravila vezana na posamezno družbo in zato relativna ali pa so vsaj nekatera načela občečloveška? Ali je temelj morale posamezna družba ali pa morala temelji na globljih temeljih? Kako je mogoče utemeljiti moralna načela, ki jih najdemo za vsakdanjimi moralnimi presojami – so del človeške narave, dana od Boga ali naša iznajdba? Kdaj smo odgovorni za svoja dejanja in kdaj ne? Ali smo sploh odgovorni zanje ali ne ali nemara le delno? Kaj je pomembno pri moralnem vrednotenju – motiv ali posledice dejanja? Katero življenje je dobro življenje? Ali sledenje moralnim načelom vodi k sreči? Je moralo sploh mogoče opredeliti z nekaj temeljnimi načeli? Kakšna je etika, utemeljena na vrlinah?

Vsebine:

- moralni relativizem,
- utemeljitev moralnih načel,
- svoboda in odgovornost,
- moralne vrednote in moralno vrednotenje,
- dobro življenje,
- vrlina in sreča.

Pojmi:

altruizem, asketizem, ataraksija, avtarkija (samozadostnost), avtentičnost, avtonomija, cilj (smoter, telos), dejanje/dogodek, determinizem, dobro/Dobro, dogovor (konvencija), dolžnost, dostojanstvo, egoizem, emotivizem, etika, evdajmonija, fatalizem, hedonizem, heteronomija, kategorično/hipotetično, konformizem, motiv, nihilizem, norma (pravilo), odgovornost, praktično/teoretično, pravičnost, predestinacija, sreča, sredstvo, svoboda, ugodje, univerzalizem, utilitarizem, vrednote, vrlina, zlo.

► Posameznik in skupnost

Tema se ukvarja s skupnim življenjem ljudi v družbi oziroma državi.

Nekatera temeljna vprašanja so: Kako upravičiti oblast? Do kam sme država poseči v posameznikovo ali skupnostno življenje in katerih področij ne sme poskušati urejati? Katere oblike skupnega življenja ljudi so najboljše? Ali obstajajo le idealni interesi ali pa tudi skupno dobro? Ali zakoni nujno manjšajo področje svobode? Je mogoče uskladiti pravičnost in enakost? Sta svoboda in enakost združljivi? Katera kazen je pravična? Se je danes še vredno ukvarjati z vizijami idealne družbe?

Vsebine:

- utemeljitev in meje oblasti,
- država in skupno dobro,
- zakon in svoboda,
- pravičnost in enakost,
- kršitev zakona in kazen,
- družbena utopija.

Pojmi:

absolutizem, anarhija, avtoriteta, demokracija (neposredna, predstavniška), diktatura, diskriminacija, družbena pogodba, enakost (absolutna, pred zakonom), ideologija, kazen, komunizem, legalno/legitimno, liberalnost, meritokracija, moč, oblast, pravice (človekove, naravne, pogodbene), pravičnost (distributivna, retributivna), prevencija, skupnost, svoboda (pozitivna, negativna), totalitarnost, utopija, volja (vseh/splošna), vzgoja, zakon

► Filozofija religije

Tema se ukvarja z naravo religije in odnosom človeka do Boga oziroma transcendence.

Nekatera temeljna vprašanja so: Kaj pomeni pojem bog (Bog)? Ali lahko dokažemo obstoj Boga? Če je odgovor da, kako ga dokažemo: z razumom, čutnim izkustvom ali kako drugače? Če je Bog dober, kako je mogoče zlo na svetu? Ali sta morala in religija povezani ali neodvisni med sabo? Če sta povezani, za kakšno povezavo gre? Ali lahko religija osmisli človekovo življenje? Ali religijo lahko obravnavamo le kot psihološki oziroma družbeni pojav? Kaj kritizirajo pri religiji?

Vsebine:

- verovanje in razum,
- dokazovanje božjega bivanja,
- Bog in svet,
- govor o Bogu,
- religija in morala,
- kritika religije.

Pojmi:

absurd, agnosticizem, ateizem, avtonomija, deizem, dobro/Dobro, dokaz (ontološki, kozmološki, teleološki in drugi), dualizem, mistično, mit, neizrekljivo, neskončnost, panteizem, počelo, popolnost, predestinacija, presežnost, racionalnost, razodetje, religija, skepticizem, smisel, sveto, teizem, transcendenca, vera, zlo.

5 PRIMERI NALOG ZA PISNI IZPIT

5.1 Komentar besedila

Platon: Država

Prevod Jožeta Košarja

V drugih državah filozofi upravičeno ne sodelujejo pri opravljanju državnih poslov; tam namreč lahko postane nekdo filozof po lastni volji in moči, celo proti zakonskim predpisom. Tisti, ki zraste iz lastnih moči in nikomur ne dolguje zahvale za vzrejo in vzgojo, tudi nikomur ne izkazuje zahvalnosti. Vas pa smo mi izbrali, da – kot matice in kraljice v panjih – vladate sebi in državi. Zato ste bili *deležni boljše in popolnejše vzgoje*. In tako ste se usposobili za delo tu in tam. In zategadelj tudi morate, ko pride na vas vrsta, stopiti v bivališča tistih spodaj, da se navadite skupaj z njimi gledati temo. Kakor hitro se boste navadili teme, boste videli mnogo bolje kakor tisti tam spodaj. *Vi ne boste samo vedeli, kaj posamezne sence pomenijo, temveč tudi, čigave so, ker ste že videli lepo, pravično in dobro v vsej njihovi resničnosti*. In tako bomo mi in vi vodili državo budni, a ne speči, kakor je to danes v večini primerov. Današnji vladarji se bojujejo drug z drugim za oblast, kakor da bi bila le-ta neka velika dobrina. *Resnica pa je tale: najboljša in najsložnejša je tista država, katere izvoljeni vladarji imajo najmanj veselja z vladanjem, in narobe*.

(Vir: Platon: Država. Prevod Jože Košar. Založba Mihelač, Ljubljana 1995, 7. knjiga, str. 242.)

NAVODILA ZA PISANJE KOMENTARJA

V navedenem odlomku Platon obravnava problematiko filozofov vladarjev in zakaj se ne smejo posvečati samo filozofiji. Napišite enovit komentar k odlomku v obliki RAZLAGALNEGA eseja, ki naj bo dolg najmanj 600 besed. Odlomka ne obnavljajte, temveč razložite, iz česa po Platonu izhajajo razlike med ljudmi v državi, zakaj imajo v njej filozofi pomembnejšo vlogo kakor večina ljudi in v kakšni povezavi je z navedenim statusom filozofov Platonov nauk o dveh vrstah realnosti, o svetu posameznih stvari in svetu idej. Odlomek umestite v celoto dela.

Prevod Gorazda Kocijančiča

Govorili jim bomo namreč takole: razumljivo je, da v drugih polisih ljudje, ki so postali takšni, niso udeleženi v naporih, ki jih polisi zahtevajo; tam namreč postanejo (filozofi) sami od sebe, proti volji državne ureditve, ki vlada v vsakem (polisu) – in to, kar samo zraste in nikomur ne dolguje hrane, ima pravico, da se ne trudi nikomur vračati skrb za hrano. Vas pa smo mi porodili zase in za preostali polis, kot voditelje in kralje v rojih (čebel), *da bi bili boljše in popolneje izobraženi od drugih ter bi bili bolj sposobni za udeleženo v obojem*. Zato mora vsakdo od vas po vrsti sestopiti v bivališče drugih (ljudi) in se navaditi, da bo gledal temačne (stvari); ko se namreč (tega) navadite, boste videli neizmerno bolje od tistih spodaj in *boste spoznavali, kaj so posamezne podobe in katerim (resničnostim) pripadajo, ker ste že gledali, kar je res glede lepega, pravičnega in dobrega* – in tako bo za nas in za vas polis upravljan v resničnosti, ne v snu, kakor zdaj mnogo polisov upravljajo ljudje, ki se bojujejo drug z drugim za sence in se prerekajo za oblast, kot da bi to bila neka velika dobrina. *Resničnost pa je takšna: nujno se najbolje in najmanj prepirljivo upravlja polis, v katerem si tisti, ki naj bi vladali, najmanj prizadevajo za oblast; nasprotno pa velja za polis, ki ima nasprotno oblastnike*.

(Vir: Platon: Država. Prevod Gorazd Kocijančič. Mohorjeva družba, Celje 2004, 7. knjiga, str. 520b–d.)

NAVODILA ZA PISANJE KOMENTARJA

V navedenem odlomku Platon obravnava problematiko filozofov vladarjev in zakaj se ne smejo posvečati samo filozofiji. Napišite enovit komentar k odlomku v obliki RAZLAGALNEGA eseja, ki naj bo dolg najmanj 600 besed. Odlomka ne obnavljajte, temveč razložite, iz česa po Platonu izhajajo razlike med ljudmi v državi, zakaj imajo v njej filozofi pomembnejšo vlogo kakor večina ljudi in v kakšni povezavi je z navedenim statusom filozofov Platonov nauk o dveh vrstah realnosti, o svetu posameznih stvari in svetu idej. Odlomek umestite v celoto dela.

Navodila za ocenjevanje komentarja besedila

Gre samo za okvirna navodila, kandidat se sam odloči, kako bo strukturiral svoj komentar in kako bo razporedil odgovore na vprašanja.

Platon: Država

Odlomek nadaljuje Platonovo pojasnitev, zakaj se filozofi vladarji ne smejo posvečati samo filozofiji, s katero imajo največ veselja. Njej se lahko povsem posvetijo samo tisti filozofi, ki so to postali po lastni volji brez pomoči države, tisti pa, ki so bili deležni najboljše vzgoje v zamišljeni državi, so ji dolžni vladati, ko jih za to določi žreb. Imajo sicer težave, ker se morajo znova navaditi na praktično življenje, a zaradi poznavanja idej in predvsem ideje dobrega lahko razumno vladajo (ali kot pravi: »/.../ vanjo – idejo dobrega mora upirati pogled vsakdo, kdor hoče razumno ravnati v zasebnem in javnem življenju«). Zato imajo filozofi tudi pomembnejšo vlogo od vojakov in produktivnega sloja. Platon razlikovanje med tremi sloji vpelje zaradi svojega pojmovanja duše. Navodila za ocenjevanje so zapisana v poglavju 3.3.2.

5.2 Esej

NAVODILA ZA PISANJE ESEJA

Napišite esej, ki naj bo dolg najmanj 600 besed. Bodite pozorni na analizo ključnih pojmov (in problematizacijo njihove samoumevnosti) ter na razlago in utemeljitev stališč, ki jih boste v njem predstavili. Pri razlagi in utemeljevanju uporabite konkretne primere, oprite pa se seveda tudi na filozofske rešitve, ki ste jih obravnavali na pripravah. V eseju obravnavajte vsaj dva pogleda na dani problem, pri čemer se od zdravorazumskega premisleka poskusite dvigniti do filozofskega mišljenja, ki premisli tudi izhodišča posameznega pogleda.

Vprašanje spoznanja

1. Razpravljajte o trditvi: Če mislimo, da kaj vemo, brez dvoma živimo v zmoti.
2. Razpravljajte o trditvi: Jezik stvarnost sicer odslikuje (je slika sveta), jo pa za človeka tudi oblikuje.
3. Razpravljajte o trditvi: Cilj znanstvenih teorij ni spoznati svet, temveč so zgolj nepopolno orodje za napovedovanje prihodnosti.

Navodila za ocenjevanje eseja

Navodila so le okvirne smernice: kandidat lahko napiše vsebinsko povsem drugačen esej, če ga le smiselno poveže z naslovnim problemom.

1. Razpravljajte o trditvi: Če mislimo, da kaj vemo, brez dvoma živimo v zmoti.

Gre za skrajno skepticistično trditev, ki je tako rekoč nihče zares ne zagovarja, čeprav jo mnogi napol sprejemajo. Trditev je predvsem izziv za razmislek o mnenjih, da vednost obstaja. Premisliti je namreč treba, ali viri vednosti (razum, čutila, čustva, jezik, avtoriteta itd.) zares zagotavljajo njeno oblikovanje. Pri tem je seveda treba analizirati pojem vednosti. Klasična analiza se glasi, da gre za resnično upravičeno prepričanje, kar pa ni edino možno pojmovanje vednosti.

2. Razpravljajte o trditvi: Jezik stvarnost sicer odslikuje (je slika sveta), jo pa za človeka tudi oblikuje.

Gre za vprašanje odnosa med svetom, duhom in jezikom. Klasično so filozofi menili, da duh in jezik stvarnost zgolj odslikujeta. Po Aristotelovem mnenju je recimo zaznavanje privzemanje forme zaznanega predmeta, jezik pa to dejstvo zgolj odslika. Za Platona je jezik dokaz za obstoj idej, saj splošni jezikovni izrazi odslikujejo ideje. Temu nasprotujejo filozofi, ki menijo, da imajo slovnične kategorije in nasploh jezik s svojimi pomenskimi razlikovanji pomembno vlogo v oblikovanju sveta, kakršen se nam kaže. Tako npr. Whorf trdi, da je zaznavanje časovnih odnosov posledica jezika, ki vsebuje slovnične kategorije časa.

3. Razpravljajte o trditvi: Cilj znanstvenih teorij ni spoznati svet, temveč so zgolj nepopolna orodja za napovedovanje prihodnosti.

Trditev najdemo v sodobni filozofiji znanosti v razpravi o statusu znanstvenih teorij. Tako imenovani realisti glede znanstvenih teorij dokazujejo, da imamo dobre razloge za mnenje, da se znanstvene teorije nanašajo na stvarnost in da se v svojih opisih vse bolj bližajo resničnosti. Tako so recimo današnje teorije o strukturi atoma resničnejši opisi same stvarnosti, kakor so bile prve teorije o atomu, recimo Daltonova. Instrumentalisti glede znanstvenih teorij to zanikajo in dokazujejo, da so znanstvene teorije matematični modeli, ki se zgolj logično-matematično skladajo z opazovanimi podatki, ne govorijo pa o sami stvarnosti.

Navodila za ocenjevanje so zapisana v poglavju 3.3.2.

6 SEMINARSKA NALOGA

Seminarska naloga, tretji del izpita, izhaja iz interesa kandidata in je praviloma povezana z daljšim sodelovanjem med njim in učiteljem.

6.1 Izbor teme in opredelitev problema

Kandidat je samostojen pri izbiri teme. Na začetku izbere le področje, ki ga zanima, učitelj pa mu pomaga do jasne določitve in dokončne opredelitve raziskovalnega problema.

Seminarska naloga mora biti izdelana v skladu s *Pravili za izdelavo seminarske naloge pri splošni maturi*, ki jih sprejme Državna komisija za splošno maturo in so objavljena na spletnih straneh www.ric.si.

6.2 Koraki pri izdelavi

(od opredelitve problema do oddaje seminarske naloge)

1. Opredelitev splošnega področja zanimanja.
2. Začetno raziskovanje področja: iskanje virov, branje, prve določnejše ideje, oblikovanje možnih raziskovalnih vprašanj.
3. Opredelitev raziskovalnega problema. Obvezno posvetovanje z učiteljem.
4. Reševanje problema. Prepoznavanje ključnih pojmov in temeljnih filozofskih perspektiv, primerov in izpeljav argumentacije.
5. Izdelava možne strukture seminarske naloge. Predstavitev strukture učitelju.
6. Prvi osnutek naloge (dispozicija). Obvezno posvetovanje z učiteljem.
7. Izdelava končne različice seminarske naloge: analiza bistvenih pojmov, predstavitev več možnih rešitev problema, razlaga rešitev, povezava vseh sestavin v enoten lok izpeljave.
8. Oblikovanje končnega besedila, ki izpolnjuje vse v katalogu opisane formalne in vsebinske zahteve.
9. Oddaja seminarske naloge.

6.2.1 Primeri naslovov

Uživanje je smoter našega življenja
Kako upravičiti kaznovanje?
Ali nas psihoanaliza lahko naredi svobodnejše?
Vrednost moralnih vrednot skozi evolucijo
Primerjava koncepta idej pri Platonu in Descartesu
Platonovo pojmovanje Erosa in primerjava s Freudovim pojmovanjem
Umetnost v Platonovi idealni državi
Ali je umetnost nujno udejanjenje lepega?
Skepticizem kot metoda pri Descartesu
Ali je duša nesmrtna?
Vprašanje solipsizma v filmu Matrica
Primerjava Descartesovega in Platonovega racionalizma

Problem svobode in evtanazija
Max Scheler in vprašanje človeka v kozmosu
Vprašanje časa pri Heideggru
Vprašanje ničā v zen budizmu

6.3 Obseg in oblika

Seminarska naloga mora biti natipkana in speta, lahko je vpeta tudi v preprosto plastično mapo ali pritrjena z letvico oziroma povezana s spiralo; brez povzetka je dolga najmanj 2800 in največ 3500 besed.

6.4 Sestavine

1. Naslovnica

Vsebuje vse podatke o seminarski nalogi.

- Levo zgoraj: matura in letnica oddaje seminarske naloge.
- Desno zgoraj: seminarska naloga pri splošni maturi iz filozofije.
- V sredini: naslov seminarske naloge.
- Pod naslovom: ime in priimek kandidata, število besed.
- Levo spodaj: uradni naziv šole.
- Desno spodaj: ime in priimek učitelja, ki kandidata poučuje in vodi.
- Na sredi spodaj: kraj in datum sestave seminarske naloge.

Naslov jasno napove, o čem bo tekla beseda: npr. Nietzschejevo pojmovanje morale, Koncept realnosti v hindujski filozofiji, Moralni vidiki evtanazije ipd.

2. Kazalo

Če je seminarska naloga razčlenjena na poglavja, naslovnici sledi kazalo, drugače ni potrebno.

3. Povzetek

V nekaj stavkih (50–80 besed) je povzeta vsebina seminarske naloge (opisan problem, pot rešitve in sklep).

4. Ključne besede

Našteti so ključni pojmi, obravnavani v seminarski nalogi.

5. Uvod

V uvodu je opredeljen problem, postavljena osnovna teza, nakazana pot razdelave problema, lahko tudi naveden pomen teme in razlog za njeno izbiro.

6. Jedro

V jedru je izpeljava z vsemi zahtevanimi elementi, razdeljena v odstavke – tisti, ki obravnavajo pomembnejše dele teme, so daljši, drugi krajši in si sledijo v logičnem redu. Razdelitev ni poljubna, vsak odstavek pojasnjuje določeno točko, vidik glavne teme.

7. Sklep

Sklep povzame in pojasni ugotovitve seminarske naloge ter lahko na kratko omeni nerešene probleme.

8. Abecedni seznam uporabljene literature je naveden na koncu seminarske naloge.

6.5 Navedba literature

Misli drugih niso razumljive same po sebi, zato jih je treba analizirati in komentirati ter tako smiselno vključiti v besedilo. Prav tako se je dobro pri navajanju omejiti, kajti hitro se zgodi, da se lastna misel izgubi med preštevilnimi ali predolgimi citati. Da ne bi bilo težav z izvirnostjo seminarske naloge, morajo kandidati, kadar kakorkoli uporabijo misli drugih ali se opirajo na katero od njihovih del, na to opozoriti v opombi ali v samem besedilu.

1. primer

Dobesedno zapisane misli so opremljene z navednicami, njihov vir je razviden iz opombe, ki jo najdemo pod črto na koncu strani oziroma na koncu naloge. Ker mora biti ta opremljena s seznamom uporabljenih literature, v opombah ni treba navajati vseh podatkov o viru.

Da je nejasnost izražanja posledica nerazumevanja, nejasnih misli, je vedel že začetnik esejističnega pisanja Montaigne: »Slišim nekatere, ki se opravičujejo, češ da se ne znajo izražati, in se delajo, da imajo v glavi polno lepih misli, da pa ne morejo z njimi na dan, ker da nimajo daru govora. To je gola laž. Ali veste, kaj je to po mojem mnenju? To so sence brezličnih pojmovanj, ki jih ne morejo razvozlati in v sebi razčistiti, in jih zato tudi v besedah ne morejo povedati, ker sebe ne razumejo /.../, kdor ima v glavi žive in jasne misli, (bo) te tudi izrazil, pa najsi bo v bergamaškem narečju ali z mimiko, če je nem.«³

2. primer

Prav tako se ne sme pozabiti na avtorja, četudi se misel, ideja ipd. le povzema, obnavlja, omenja ali se ji nasprotuje. Postopek je enak kakor zgoraj.

Znana je Nietzschejeva trditev, da je veliki gospod mrtev⁴, s katero ponazarja konec tradicionalnih avtoritet, kajti na prizorišče stopa nova: nadčlovek.

Seznam literature

Vsa v opombah navedena dela morajo biti naštetá tudi v seznamu literature na koncu naloge. V njem najdemo poleg v nalogi omenjenih del tudi vire, na katere se je kandidat opiral pri njeni izdelavi.

Naslovi knjig in revij so zapisani ležeče, naslovi člankov in poglavij pa opremljeni z navednicami:

Knjiga:

Nietzsche, Friedrich (1974), *Tako je dejal Zaratustra*, Slovenska matica, Ljubljana.

Članek v reviji:

Božovič, Miran (1989), »Descartesov bog kot causa sui«, *Filozofski vestnik* 2/str. 9–19.

Poglavje v knjigi:

Palmer, Donald (1995), »Največja letalska družba svobodnega sveta«, v: *Ali središče drži? Uvod v zahodno filozofijo*, Državna založba Slovenije, Ljubljana, str. 237–285.

Poglavje v zborniku:

Sautter, Craig (1996), »Študentski filozofski dnevnik«, v: *Filozofija v šoli. Prispevki k didaktiki filozofije*, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana, str. 189–204.

Avtorji so na seznamu literature razvrščeni po abecednem redu.

³ Montaigne 1960, 42–43.

⁴ Nietzsche 1974, 13.

6.6 Učiteljeva pomoč

Za veliko večino kandidatov je seminarska naloga prva priložnost za samostojno delo, zato se srečujejo z mnogimi težavami in pomaga jim jih premagovati učitelj. Izdelava seminarske naloge sicer poteka pod njegovim vodstvom, toda pobuda, delo in odločitve so kandidatove.

Učitelj na začetku nasploh opiše in razloži – morda kar med frontalnim poukom – celoten proces izdelave seminarske naloge: kako izbrati temo, poiskati primerno literaturo, kako jo brati in si izpisovati oziroma povzemati, kako zbirati gradivo, kako napisati začetne teze in prvi osnutek naloge, kako ga dodelati in razviti v končno različico seminarske naloge.

1. Tema seminarske naloge lahko presega okvir kataloga: je predmet aktualnih razprav (npr. umetna inteligenca, smrtna kazen, človekove pravice ipd.), lahko poseže v neevropske tradicije (npr. v kitajsko filozofijo) ali pa samo v drugo filozofsko disciplino (npr. estetiko). Seminarsko nalogo je mogoče izdelati s študijem več virov ali enega samega. V zadnjem primeru je dobro iz filozofskega dela izbrati neki problem, da naloga ne bi bila preveč heterogena, saj filozofi navadno ne obravnavajo samo enega problema (torej ne kar Platonova *Država*, ampak npr. Platonovo pojmovanje pravičnosti v *Državi*).

Na začetku se ponavadi zatakne pri izbiri teme – kandidati se s filozofijo šele srečujejo in pogosto niti ne vedo, kaj jih zanima. Zato učitelji v sokratskem pogovoru z njimi pomagajo artikulirati in odkriti njihovo splošno zanimanje ter jih napotijo k branju ustreznega splošnega dela o filozofiji, da bi lahko preverili, ali jim ustreza. Če so potem še negotovi, jim glede na izraženo zanimanje sam predlaga nekaj tem ali jim da izbrati temo s svojega seznama. Kadar jo kandidati predlagajo sami, je treba paziti, da omogoča filozofski prijem ter da ni prezapletena in pretežka. Na začetku je izbrana tema navadno preširoka (bolj področje zanimanja) in ne omogoča resnega razmisleka, temveč samo splošen pregled brez vsakega filozofskega poglobljanja, zato jo učitelj med izdelavo pomaga zožiti z določitvijo problema (npr. temo »Indijska filozofija« zoži v »Pojmovanje realnosti v indijski filozofiji«, temo »Aristotelova etika« v »Aristotelovo pojmovanje dobrega v Nikomahovi etiki«).

2. Učitelj svetuje primerno literaturo, a zaželeno je, da to stori šele, ko kandidat že sam izbere nekaj virov – če je teh morda preveč, je treba opozoriti, da je kakovost več vredna od količine.
3. Dobro je tudi, da učitelj preveri, kako kandidati berejo, si izpisujejo in zbirajo gradivo, četudi je to že razložil v uvodnem delu.
4. Po uvodnem branju kandidat prinese teze, na podlagi katerih skupaj z učiteljem izdelava vsebinski in časovni načrt dela.
5. Na naslednjih stopnjah sledijo osnutki rešitev in učitelj pomaga kandidatu do predzadnjega. Njegovo vodstvo gre predvsem v smer, ki na koncu pripelje do filozofske razsežnosti teme (problema). V pogovoru s kandidatom ali s pisnimi pripombami in komentarji osnutkov:
 - spodbuja k utemeljevanju tez, iskanju in analizi njihovih predpostavk in posledic,
 - spodbuja k razlagi uporabljenih pojmov,
 - odpira nove poglede na problem, ne predlaga pa rešitev, sicer bi preprečil kandidatovo lastno iskanje,
 - navaja kandidata, da razmišlja o svojem početju: da ve, kaj počne, se nauči to tudi jasno povedati, povzeti delne ugotovitve, jih posploševati in preverjati njihove posledice,
 - pazi, da kandidat analizira in komentira avtorje, jih ne prevzema nekritično ter da zna jasno razložiti njihove nauke, stališča in argumente,
 - spodbuja k preprostem in razumljivemu pisanju, saj je preprostost višja stopnja zapletenosti.
6. Učitelj prav tako opozarja na formalne zahteve in pazi na izvirnost seminarske naloge.
7. Učitelj končnega izdelka ne popravi ali komentira, marveč oceni.

7 KANDIDATI S POSEBNIMI POTREBAMI

Z *Zakonom o maturi* in na njegovi podlagi sprejetimi podzakonskimi akti je določeno, da kandidati opravljajo maturo pod enakimi pogoji. Kandidatom s posebnimi potrebami, ki so bili usmerjeni v izobraževalne programe z odločbo o usmeritvi, v utemeljenih primerih pa tudi drugim kandidatom (poškodba, bolezen), se lahko glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire oziroma motnje prilagodi način opravljanja mature in način ocenjevanja znanja.⁵

Možne so te prilagoditve:

1. opravljanje mature v dveh delih, v dveh zaporednih izpitnih rokih;
2. podaljšanje časa opravljanja (tudi odmorov; mogočih je več krajših odmorov) in prekinitev izpita splošne mature po potrebi;
3. prilagojena oblika izpitnega gradiva (npr. brajeva pisava, povečava, zapis besedila na zgoščenki, zvočni zapis besedila na zgoščenki ipd.);
4. poseben prostor;
5. prilagojena delovna površina (dodatna osvetlitev, možnost dviga mize ipd.);
6. uporaba posebnih pripomočkov (računalnika, brajevega pisalnega stroja, ustreznih pisal, folij za pozitivno risanje ipd.);
7. izpit s pomočnikom (npr. pomočnikom bralcem, pisarjem, tolmačem v slovenski znakovni jezik, pomočnikom za slepe in slabovidne);
8. uporaba računalnika za branje in/ali pisanje;
9. prirejen ustni izpit in izpit slušnega razumevanja (oprostitvev, branje z ustnic, prevajanje v slovenski znakovni jezik);
10. prilagojeno ocenjevanje (npr. napake, ki so posledica kandidatove motnje, se ne upoštevajo; pri ocenjevanju zunanji ocenjevalci sodelujejo s strokovnjaki za komunikacijo s kandidati s posebnimi potrebami).

⁵ Besedilo velja za vse predmete splošne mature in se smiselno uporablja pri posameznem izpitu splošne mature.

8 LITERATURA

Učbeniki in učna sredstva, ki jih je potrdil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje, so zbrani v Katalogu učbenikov za srednjo šolo in objavljeni na spletni strani Zavoda Republike Slovenije za šolstvo www.zrss.si.